

УДК 330.341.1:001.895(477)''2021/2025''
DOI: 10.60022/2(8)-32S

Васильєва Олена Владиславівна

кандидат економічних наук

завідувач Центру інновацій та технологічного розвитку

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки

ім. Г. М. Доброва НАН України», Україна

Vasylieva Olena

Candidate of Economic Sciences

Head of the Innovation and Technological Development Center

State Institution «G. M. Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and

Science History Studies of the NAS of Ukraine», Ukraine

ORCID: 0000-0001-7502-5702

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (2021-2025 РР.)

Анотація. У статті досліджено роль НМА у реалізації державної політики науково-технологічного розвитку України у 2021–2025 рр. Показано, що в умовах переходу до економіки знань саме знання, інтелектуальна власність, цифрові ресурси, бренди та репутаційний капітал формують основу конкурентоспроможності економіки. Обґрунтовано, що відсутність єдиної методології обліку, оцінки та капіталізації НМА, а також недосконале нормативно-правове забезпечення гальмують розвиток інноваційної діяльності та обмежують інвестиційний потенціал. На основі аналізу міжнародного досвіду (країни ОЕСР, ЄС) і практик українських підприємств запропоновано напрями гармонізації національної системи управління НМА з вимогами МСБО 38, удосконалення податкової політики та створення стимулів для комерціалізації результатів НДДКР. Зроблено висновок, що ефективне управління НМА є ключовим чинником зростання капіталізації підприємств, підвищення інноваційної спроможності та інтеграції України до простору економіки знань. Розроблення стратегії капіталізації НМА має стати пріоритетом державної інноваційної політики в контексті післявоєнного відновлення.

Ключові слова: нематеріальні активи, інноваційна політика, капіталізація, цифрова трансформація, МСБО 38.

RESEARCH ON THE ROLE OF INTANGIBLE ASSETS IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE STATE POLICY OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF UKRAINE (2021–2025)

Abstract. The article investigates the role of intangible assets (IAs) in implementing the state policy of scientific and technological development of Ukraine for 2021–2025. In the context of the transition from an industrial to a knowledge-based economy, intangible assets—knowledge, intellectual property, data, digital resources, brands, and reputational capital—are becoming the key determinants of competitiveness and sustainable growth. The paper emphasizes that in Ukraine the management, accounting, and valuation systems for intangible assets remain insufficiently developed, which reduces the effectiveness of innovation policy and limits the potential for integrating science, business, and state institutions. It identifies the absence of a unified methodological framework, lack of standardized assessment procedures, weak protection of intellectual property rights, and fiscal disincentives as major barriers to capitalization of intangible assets.

Based on the analysis of international experience (OECD, EU, and IAS 38) and domestic practices, the study substantiates the necessity of aligning Ukraine's regulatory and accounting systems with global standards. The author proposes measures to develop a unified approach to the recognition and evaluation of intangible assets, adapt national accounting to the requirements of the digital economy, and create a favorable tax and institutional environment for commercialization of research and innovation results. It is demonstrated that formal inclusion of intellectual property and other intangible assets in financial reporting can significantly

enhance enterprise capitalization, improve access to investment, and stimulate innovation-driven growth.

The results confirm that intangible assets form the foundation of a modern knowledge economy and must become a central element of Ukraine's post-war innovation strategy. Effective management and capitalization of IAs will not only strengthen the scientific and technological potential of the country but also ensure its competitive integration into the global innovation and digital ecosystems.

Keywords: *intangible assets, innovation policy, capitalization, digital transformation, IAS 38.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах переходу від індустріальної до економіки знань нематеріальні активи — знання, інтелектуальна власність, інновації, репутаційні та цифрові ресурси — стають ключовим чинником розвитку держави. Вони формують основу конкурентоспроможності підприємств і національної економіки, проте в Україні система управління, обліку та оцінки таких активів залишається недостатньо розвинутою. Це знижує ефективність реалізації державної політики у сфері науки й технологій, стримує інноваційний розвиток і цифрову трансформацію.

Основна проблема полягає у відсутності цілісної методології управління нематеріальними активами, невизначеності механізмів їх оцінки та капіталізації, а також слабкому нормативно-правовому захисті інтелектуальної власності. Її вирішення потребує удосконалення системи управління інтелектуальними ресурсами, адаптації національної бази до вимог МСБО 38 і підвищення ролі нематеріальних активів у державних програмах інноваційного розвитку, що сприятиме формуванню ефективної моделі науково-технологічної політики та сталому розвитку економіки знань в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика нематеріальних активів, інтелектуальної власності та їхнього впливу на інноваційний розвиток держави стала предметом численних досліджень як українських, так і зарубіжних учених. Зокрема, дослідженню нематеріальних активів як ключового ресурсу економіки знань присвячені роботи Вовченко О. В. [1], Головатюка В. М. [2], Сенченка В. В. [3]. Давимука С. А. та Федулова Л. І. досліджують роль інтелектуальних ресурсів у зміцненні регіональної інноваційної політики [4], а Тросбі Д. і Лев Б. доводять, що нематеріальні активи та інтелектуальний капітал є основою інноваційного розвитку та зростання вартості економік [5; 6]. Отже, науковці визнають стратегічну роль нематеріальних активів у реалізації науково-технологічної політики, але питання їх управління, оцінки та інтеграції в державні індикатори потребують подальшого опрацювання.

Метою статті є аналіз впливу війни на зовнішню торгівлю України, вивчення змін в експорті та імпорті, а також аналіз основних торговельних партнерів країни.

Виклад основного матеріалу. У міру трансформації світової економіки з індустріальної моделі на економіку, засновану на знаннях, роль нематеріальних активів як джерела доданої вартості та конкурентної переваги значно зростає. Традиційна зосередженість на матеріальних активах (заводах, обладнанні, виробничих потужностях) більше не гарантує зростання доходів: у високотехнологічній, інноваційно-орієнтованій економіці значними стають фактори, які не мають фізичної форми. Аналіз міжнародної практики показує, що основою зростання ринкової вартості підприємства залишаються нематеріальні фактори — інтелектуальна власність, капітал бренду, організаційні компетенції, людські ресурси, цифрові активи та дані.

Також дослідження показують, що компанії з високою інтенсивністю нематеріальних активів мають значно вищий рівень ефективності: наприклад, компанії з високою інтенсивністю нематеріальних активів перевершують своїх конкурентів за річним зростанням приблизно на 3% [7]. Дослідження, зосереджене на компаніях FMCG (товарах швидкого обігу), виявило послідовну позитивну кореляцію між часткою НМА та рентабельністю активів, а також коефіцієнтом Тобіна (співвідношення ринкової вартості до вартості заміщення активів) [8].

На макрорівні роль нематеріальних активів також посилюється: зростаюча цифровізація, глобалізація, інновації та розвиток знань означають, що країни та компанії, які успішно керують НМА, мають потенціал для довгострокового сталого розвитку [9]. В Україні ж питання НМА поки що недостатньо висвітлене: спостерігається обмеженість статистичної інформації, недостатній розвиток наукових досліджень з теми та низький рівень включення НМА в облік компаній. Це створює ризики невикористання потенціалу, який може бути стратегічним ресурсом розвитку країни в умовах інноваційної економіки.

Основною перешкодою для використання нематеріальних активів українськими підприємствами є податкові та облікові обмеження: включення активу до балансу вимагає сплати податку на прибуток із його ринкової вартості після незалежної оцінки. Через це багато компаній не реєструють об'єкти

інтелектуальної власності як нематеріальні активи, оскільки витрати на оцінку часто перевищують вигоди. Існує також побоювання зловживань під час амортизації таких активів. Водночас системне управління нематеріальними активами підвищує капіталізацію бізнесу та конкурентоспроможність. Для України це означає потребу у створенні сприятливої інституційної, облікової та податкової системи, що стимулюватиме розвиток і відображення нематеріальних активів, водночас мінімізуючи фінансові ризики та можливі зловживання.

Облік прав на об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ) безпосередньо впливає на капіталізацію підприємства, оскільки відображення нематеріальних активів у балансі підвищує його ринкову вартість і привабливість для інвесторів. Для економіки України це має системний ефект: формалізація НМА здатна стимулювати приплив капіталу у науково-технічну сферу, сприяти комерціалізації результатів досліджень і, зрештою, збільшити валовий внутрішній продукт. Проте на практиці відсутність чітких механізмів обліку та податкові бар'єри знижують зацікавленість підприємств у постановці ОІВ на баланс, що гальмує інноваційну динаміку [10].

Невідповідність між задекларованою політикою держави щодо фінансування науки та фактичними витратами свідчить про потребу структурного оновлення економічних стимулів для інновацій. Високотехнологічні підприємства часто орієнтовані на зовнішні ринки, ігноруючи внутрішній попит, що знижує мультиплікативний ефект від наукових розробок. Підвищення ефективності науково-технічної діяльності можливе лише за умов інтеграції циклічного підходу до розвитку інновацій, з урахуванням економічних хвиль Кондратьєва, Кузнеця, Жугляра і Кітчина, які визначають періоди активізації інвестицій у нематеріальні активи.

Інтелектуальна діяльність перетворюється на рушійну силу сучасного виробництва, а продукти цієї діяльності — на ключові елементи капіталу підприємств. Зростання частки нематеріальних активів сприяє формуванню нових моделей економічного розвитку, заснованих на знаннях, інноваціях та цифрових технологіях. У цьому контексті якісне інформаційне моделювання процесів створення, оцінки та використання ОІВ стає важливим елементом управління економічною безпекою, конкурентоспроможністю та інвестиційною стійкістю підприємств [11].

Гармонізація українського законодавства у сфері інтелектуальної власності з європейським правом відкриває нові можливості для формування прозорої системи обліку нематеріальних активів і залучення України до простору відкритої науки. Це створить умови для ефективної взаємодії науки, бізнесу й держави, сприятиме розвитку міждисциплінарних досліджень і забезпечить Україні активну участь у глобальному ринку інтелектуальної праці.

У контексті цифрової трансформації економіки особливе значення має розробка єдиних стандартів обліку та оцінки нематеріальних активів (НМА), що забезпечує прозорість та порівнянність фінансової звітності підприємств. Існуюча система правового регулювання інтелектуальної власності в Україні суттєво відстає від потреб цифрової економіки та економіки знань. Інституційні умови для привласнення результатів інтелектуальної діяльності сформувалися ще в епоху індустріальної економіки та сьогодні не гарантують ефективного правового захисту інтелектуальної власності, створеної в рамках нових форм економічної взаємодії — від децентралізованих інноваційних мереж до віртуальних дослідницьких груп. У цифрову епоху межі між авторством, використанням та володінням розмиваються, що вимагає розробки нових підходів до визнання, консолідації та монетизації прав інтелектуальної власності [12].

Особливо вразливими залишаються інтелектуальні продукти, створені у сфері державного фінансування, які часто не формалізуються як об'єкти права ІВ і не відображаються у фінансовому обліку. Для подолання цієї проблеми доцільно запровадити сучасну доктрину прав ІВ, що включатиме механізми захисту результатів НДДКР, створених у відкритих інноваційних мережах, та забезпечить нормативну інтеграцію ІВ у систему фінансового обліку. Це потребує адаптації МСБО 38 «Нематеріальні активи» до національного контексту — із урахуванням цифрових нематеріальних об'єктів, зокрема даних, програмних продуктів, алгоритмів, цифрових платформ і культурних результатів діяльності [13].

Ключовим компонентом переходу до економіки знань є визнання ІМВ (Імпортно-розвинених креативних індустрій) базовим елементом формування доданої вартості в креативних індустріях. Авторські права, бренди, дизайн, алгоритми, освітні продукти, культурні артефакти формують не лише фінансову цінність, а й соціальний капітал організації. Однак в Україні інституційна підтримка таких активів залишається фрагментарною. Необхідно розширити перелік об'єктів, які можна вважати НМА, включаючи цифрові продукти, репутаційні активи (бренд, публічна присутність), комунікаційні платформи та результати творчої праці. Згідно з міжнародною практикою, ці активи можуть

амортизуватися навіть за відсутності офіційного патенту, якщо вони генерують дохід [14].

На емпіричному рівні дослідження свідчать про наявність системних бар'єрів у сфері обліку НМА в Україні. Підприємства здебільшого уникають постановки прав на ІВ на баланс через брак прозорої методики оцінки, низьку кваліфікацію бухгалтерських служб, відсутність уніфікованих стандартів та фінансові ризики [10]. Недосконалість нормативної бази ускладнює інтеграцію МСБО 38 у національну практику, особливо в частині обліку результатів наукових досліджень, які не мають охоронних документів. Для усунення цього дисбалансу доцільно розробити типову методику оцінки НМА, узгоджену з міжнародними стандартами, а також внести зміни до податкового законодавства, які б захищали підприємства від донорахувань у процесі капіталізації ІВ.

Подальший розвиток економіки знань потребує національної стратегії капіталізації НМА, що визначатиме цільові індикатори зростання їх частки у ВВП, стимулюватиме інвестування в НДДКР і створення цифрових продуктів. Порівняльний аналіз із країнами ОЕСР свідчить, що у високотехнологічних економіках частка НМА у структурі капіталізації підприємств сягає 60–80 %, тоді як в Україні вона не перевищує 20–25 % [15]. Такий розрив відображає недостатню інституційну готовність до переходу до економіки знань і брак внутрішніх стимулів до інвестування в інтелектуальні активи.

Крім того, ефективна капіталізація НМА неможлива без належного правового забезпечення та захисту комерційної таємниці. Наразі рівень регулювання цієї сфери в Україні є недостатнім, що призводить до недооцінки інтелектуального капіталу підприємств і зниження інвестиційної привабливості. Розроблення комплексної нормативно-правової бази щодо охорони, передачі й капіталізації нематеріальних активів, включно з віртуальними об'єктами та мережевими структурами, має стати пріоритетом державної політики. Це сприятиме зміцненню інституційної підтримки інновацій, стимулюватиме розвиток інтелектуального потенціалу країни та забезпечить її конкурентоспроможність у глобальному вимірі.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що нематеріальні активи є фундаментальним ресурсом сучасної економіки знань і відіграють визначальну роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. В умовах цифрової трансформації саме знання, інтелектуальна власність, дані, бренди, програмні продукти та інші нематеріальні чинники формують основу доданої вартості та визначають стратегії розвитку підприємств. Проте в Україні їхній потенціал залишається недостатньо реалізованим через відсутність ефективного нормативного регулювання, уніфікованих методик оцінки, системної підтримки з боку держави та бізнес-середовища.

Подолання цих бар'єрів потребує переходу від декларативного до системного підходу в управлінні нематеріальними активами. Формування сучасної нормативно-правової бази, адаптованої до вимог цифрової економіки, створення інституцій для моніторингу, оцінки й комерціалізації інтелектуальної власності, а також запровадження фінансових і податкових стимулів здатні забезпечити реальну інтеграцію нематеріальних активів у державну політику науково-технологічного розвитку.

У перспективі ефективне управління нематеріальними активами має стати одним із ключових напрямів інноваційної стратегії України. Це не лише сприятиме зростанню капіталізації підприємств і привабливості економіки для інвесторів, але й забезпечить синергію науки, бізнесу та держави у формуванні стійкої моделі розвитку, орієнтованої на знання, творчість і технології.

Література

1. Вовченко О. В. Методи вимірювання нематеріальних активів науково-дослідних установ. *Грааль науки*. 2022. № 22. С. 30-33. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.02> (дата звернення: 11 листопада 2025 р.).
2. Головатюк В. М. Готовність національної економічної системи до майбутнього виробництва в контексті наукоємності ВВП. *Наука та наукознавство*. 2022. № 4 (118). С. 3-31. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.04.003> (дата звернення: 11 листопада 2025 р.).
3. Сенченко В. В. Аналіз методології державного управління формуванням та реалізацією інтелектуального капіталу в Україні та в передових зарубіжних країнах. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Економіка»*. 2023. № 11 (25). С. 337-349. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11\(25\)-337-348](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11(25)-337-348) (дата звернення: 11 листопада 2025 р.).
4. Давимука С. А., Федулова Л. І. Інтелектуальний ресурс – основний фактор забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах децентралізації. *Регіональна економіка*. 2017. № 1. С. 5-16.
5. Throsby D. *Economics and Culture*. Cambridge : Cambridge University Press. 2001. 208 p.

6. Lev B. *Intangibles: Management, Measurement, and Reporting*. Washington: Brookings Institution Press. 2001. 227 p.
7. Doukas J. The Role of Intangible Assets in Shaping Firm Value. *European Financial Management*. 2025. Vol. 31. Is. 4. Pp. 1269-1560. <https://doi.org/10.1111/eufm.12547> (accessed November 11, 2025).
8. Kashkinbayev A., Jaxybekova G., Rustamov B., Zhaishylyk N. The impact of intangible assets on the value of FMCG companies worldwide. *Journal of Innovation & Knowledge*. 2023. Vol. 8. Is. 1. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100330> (accessed November 11, 2025).
9. Hasyati A. N., Kurniawan A. Measuring Intangible Assets Using Parametric and Machine Learning Approaches. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2212.03025> (accessed November 11, 2025).
10. Mykhaylyna D., Rogovska-Ischuk I., Kyfyak V. Financial market's role in determining the value of international business intangible assets. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10 (3). Pp. 234-244. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-3-234-244> (accessed November 11, 2025).
11. Hasyati A. N., Kurniawan A. Measuring Intangible Assets Using Parametric and Machine Learning Approaches. 2022. URL : <https://www.imf.org/en/-/media/files/news/seminars/2022/10th-stats-forum/10th-imf-statistical-forum-atika-and-adhi-presentation.pdf> (дата звернення: 11 листопада 2025 р.).
12. Commission Staff Working Document. 2023. URL : https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (accessed November 11, 2025).
13. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38). Нематеріальні активи. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text (дата звернення: 11 листопада 2025 р.).
14. Dong F., Doukas J. A. The Role of Intangible Assets in Shaping Firm Value. *SSRN Electronic Journal*. 2025. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5170993> (accessed November 11, 2025).
15. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2023. URL : https://www.oecd.org/en/publications/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2023_0b55736e-en.html (accessed November 11, 2025).

References

1. Vovchenko O. V. (2022) Metody vymyriuvannya nematerialnykh aktyviv naukovykh ustanov [Methods for measuring intangible assets of research institutions]. *Graal nauky*, no. 22, pp. 30–33. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.02> (accessed November 11, 2025).
2. Holovatiuk V. M. (2022) Hotovnist natsionalnoi ekonomichnoi systemy do maibutnoho vyrobnytstva v konteksti naukoiemnosti VVP [Readiness of the national economic system for future production in the context of R&D intensity of GDP]. *Nauka ta naukoznavstvo*, no. 4 (118), pp. 3–31. DOI: <https://doi.org/10.15407/sofs2022.04.003> (accessed November 11, 2025).
3. Senchenko V. V. (2023) Analiz metodolohii derzhavnogo upravlinnia formuvanniam ta realizatsiiei intelektualnogo kapitalu v Ukraini ta v peredovykh zarubizhnykh krainakh [Analysis of the methodology of public administration of intellectual capital formation and implementation in Ukraine and advanced foreign countries]. *Nauka i tekhnika sohodni. Seriya "Ekonomika"*, no. 11 (25), pp. 337–349. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11\(25\)-337-348](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11(25)-337-348) (accessed November 11, 2025).
4. Davymuka S. A., Fedulova L. I. (2017) Intelektualnyi resurs – osnovnyi faktor zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii [Intellectual resource as the main factor of sustainable regional development of Ukraine under decentralization]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 5–16. (accessed November 11, 2025).
5. Throsby D. (2001) *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press. 208 p.
6. Lev B. (2001) *Intangibles: Management, Measurement, and Reporting*. Washington: Brookings Institution Press. 227 p.
7. Doukas J. (2025) The Role of Intangible Assets in Shaping Firm Value. *European Financial Management*, vol. 31, iss. 4, pp. 1269–1560. DOI: <https://doi.org/10.1111/eufm.12547> (accessed November 11, 2025).
8. Kashkinbayev A., Jaxybekova G., Rustamov B., Zhaishylyk N. (2023) The impact of intangible assets on the value of FMCG companies worldwide. *Journal of Innovation & Knowledge*, vol. 8, iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100330> (accessed November 11, 2025).
9. Hasyati A. N., Kurniawan A. (2022) Measuring Intangible Assets Using Parametric and Machine Learning Approaches. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2212.03025> (accessed November 11, 2025).
10. Mykhaylyna D., Rogovska-Ischuk I., Kyfyak V. (2024) Financial market's role in determining the value of international business intangible assets. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 10 (3), pp. 234–244.

DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-3-234-244> (accessed November 11, 2025).

11. Hasyiyati A. N., Kurniawan A. (2022) Measuring Intangible Assets Using Parametric and Machine Learning Approaches. Presentation at the 10th IMF Statistical Forum. Available at: <https://www.imf.org/en/-/media/files/news/seminars/2022/10th-stats-forum/10th-imf-statistical-forum-atika-and-adhi-presentation.pdf> (accessed November 11, 2025).

12. European Commission (2023) Commission Staff Working Document – Ukraine 2023 Report. Available at: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (accessed November 11, 2025).

13. IAS 38 (International Accounting Standard 38) Intangible Assets. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text (accessed November 11, 2025).

14. Dong F., Doukas J. A. (2025) The Role of Intangible Assets in Shaping Firm Value. SSRN Electronic Journal. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5170993> (accessed November 11, 2025).

15. OECD (2023) Science, Technology and Innovation Outlook 2023: Building Resilient Innovation Systems. Paris: OECD Publishing. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2023_0b55736e-en.html (accessed November 11, 2025).